



УКРАЇНОЗНАВЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО - ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Лисенко Н.В.

доктор пед.наук, професор Прикарпатського
університету

Для 90-х років нашого століття характерним є перетворення освіти в глобальний фактор розвитку людства та зміни в контексті нової парадигми освіти тих її соціальних функцій, які утворилися в попередні роки - забезпечення життєдіяльності та професійної підготовки. Напередодні XXI століття відчутно актуалізується система універсальних цінностей освіти, які вона покликана формувати вже сьогодні. Насамперед, йдеться про інтеграцію гуманізму, розвиток розуму й творчих здібностей творчих особистостей. Слід зазначити, що дані зміни відбуваються адекватно до змін у світовій педагогічній науці та соціокультурній політиці в цілому. В умовах переорієнтації освіти із функцій здобуття інформації, набуття обов'язкової суми знань, опанування певними вміннями й навичками на функції загального розвитку людини, її особистих і культурних якостей першорядного значення в нашій державі набуває українознавство. Адже саме ним в усі часи проголошується найвищою цінністю вільний розвиток особистості, втілення в навчання й виховання гуманістичних ідей, милосердя, людської гідності. На даних засадах, власне, й ґрунтується подальший прогрес кожного з процесів суспільного розвитку, в тому числі національної системи освіти, в лоні якої нація себе і збереже.

Отже, українознавство в сучасних умовах слід розглядати як таку міждисциплінарну галузь, в якій зінтегровані фундаментальні здобутки української науки й культури, комплекс знань новітніх педагогічних концепцій світової педагогічної думки.

Розвиваючи сучасні погляди вчених (Л.В. Артемової, Є.С. Вільчовського, А.М. Богуш, З.П. Плохій та ін.) на професійні якості педагога-спеціаліста в галузі дошкільного виховання, обумовлю, що вони не є статичною характеристикою, оскільки змінюються й вдосконалюються під впливом соціально-економічних, інтелектуальних, інформаційних та ін. факторів. Особливою активністю вони відзначаються сьогодні, в умовах наближення української дошкільної науки до світових стандартів.

Відмова в професійній підготовці спеціаліста дошкільного виховання від подрібнення фахової освіти, актуалізація гуманітарного циклу навчальних дисциплін, помітні зміни пріоритетів у змісті навчання і виховання студентів, що орієнтовані на загальнолюдські цінності й реальні національно-культурні процеси, поступово виводять дану галузь на орбіту нової методології. Вперше за багато десятиріч українські діти мають шанс одержати педагога, свідомість і професійна підготовка якого увібрали б усі надбання української матеріальної та духовної культури в умовах поліетнічності та полікультурності суспільства. Українознавство в системі професійної підготовки педагога-дошкільника, яке, забезпечивши поглиблення знань про особливості розвитку українства, поступово усуне, вважаю, відірваність національних меншин (росіян, молдаван, євреїв, поляків та ін.) від українознавчих знань, забезпечить міжнаціональну та громадську толерантність, міжнаціональну єдність.

До сказаного треба додати, що українознавчу спрямованість фахової підготовки вихователів розглядаю як таку, що покликана підготувати їх не лише до роботи в умовах дальності нетрадиційних типів дошкільних закладів, а забезпечити кардинальне реформування першої ланки системи освіти. Адже сьогоднішній етап її розвитку цілком очевидний як кризовий, що обумовлений дією тих об'єктивних протиріч, які виникли між пануючими в суспільстві абстрагованістю і космополітизмом, відсутністю в ньому належних умов для розвитку особистості та вимогами до задоволення потреб в гуманізації, індивідуалізації, мобільності підготовки до активного життя в нестабільній соціально-економічній ситуації.

Об'єктивно і те, що сучасній Україні потрібні фахівці дошкільного профілю нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації. Отож, необхідно докорінно оновити технологію їх підготовки до самостійної педагогічної діяльності за нових соціально-економічних умов з урахуванням різності типів

закладів дошкільного виховання, специфічності їх методичну діяльність, обкрадає час, відведений на функціонального призначення та ін., що виступають сьогодні вже як очевидна реальність.

Зміни в технології навчання студентів варто розглядати не лише як запровадження поодиноких фрагментів оновленої чи нової педагогічної системи, а як кардинальні зміни за трьома основними напрямками: чому навчати/зміст/, в якій послідовності /структура/, якими способами /технологія/. Ці напрямки передбачають відчутне посилення ролі як фундаментальних, так і фахових дисциплін. Особливо актуально це звучить у сучасних умовах здійснення багаторівневої підготовки, починаючи від першого її рівня /кваліфікація молодшого спеціаліста-вихователя дошкільного закладу/, включаючи другий /кваліфікація спеціаліста чи вчена ступінь бакалавра/, а, відтак, і третій рівень /кваліфікація магістра/. Дана система покликана забезпечити різну глибинність професійної компетентності, обсяг кваліфікації та соціально-громадянської спрямованості особистості педагога в цілому.

З-поміж основних принципів, на яких має ґрунтуватися нова технологія вузівського навчання, спинюся на аналізі лише тих, які, на мій погляд, сьогодні є найважливішими. Отож принцип, за яким нова технологія вузу, передусім, передбачає якісні зміни самого викладача, що впродовж тривалого часу розглядається і як рушій, і як стрижень педагогічного процесу. Звідси і випливає його основна характеристика - високий рівень професіоналізму, виразниками якого є глибоке розуміння свого призначення в системі кваліфікаційної підготовки фахівців нового типу, досконале опанування вітчизняним і зарубіжним методичним і теоретичним потенціалом, сформована висока культура педагогічної праці. Лише викладач, який є носієм таких характеристик, зробить можливим впровадження в навчально-виховний процес вузу нових педагогічних технологій, які вже, в основному, розроблені в педагогічній теорії. Однак констатую, що вони не запроваджені в широку вузівську практику не лише через причини соціально-економічного характеру. Як на мене, то особистісний компонент важить у цій справі чи не найбільше.

Сучасна педагогічна громадськість цілком свідомо того, що докорінне вдосконалення професійної підготовки фахівця-випускника того чи іншого вузу залежить не стільки від запровадження нової педагогічної технології, скільки від особистості викладача, який готовий, або ж не готовий діяти на принципово нових теоретико-методологічних й методичних засадах.

Чи ж кожен вуз України сьогодні забезпечений професіоналами такого гатунку? Це запитання звучить як риторичне. Адже неупереджений погляд на ситуацію, що склалася в сучасній вищій школі України, дає право констатувати, що теперішній викладач - це педагог з 18-24 годинним щотижневим навантаженням.

Воно цілковито обмежує його наукову та науково-

збагачення й вдосконалення особистого творчого потенціалу, тобто професійного самовдосконалення та ін. Отож за таких умов педагог об'єктивно не в змозі звільнитися від монотонності й рутинності в роботі, дбати про власну педагогічну культуру. А, відтак, страждає якість фахової підготовки спеціалістів. Хочу запропонувати для обговорення декілька міркувань, що породжені сучасною ситуацією в дошкільному вихованні в Україні.

Система виховання і навчання найменших в Україні її завтрашніх громадян (для кого, власне, і виборювалася незалежність і самостійність держави) волає про порятунок. Сучасна тенденція на масове закриття закладів дошкільного виховання, передача їх приміщень і майна у власність організацій і приватних осіб, які переслідують далеко не освітянські цілі, спричинить найближчим часом всеохоплюючу руйнацію тієї системи дошкільного виховання, яка має в Україні прадавні прогресивні традиції, яка znana в освіті, бо спирається в своїй теорії та практиці на фундаменталізм української народної педагогіки і результати психолого-педагогічних досліджень сучасних учених світової педагогіки. Загальнодержавне знищення системи дошкільного виховання, починаючи з закриття, перепрофілювання дитячих садків і завершуючи скороченням, а, подекуди, і закриттям дошкільних відділень у вузах і педагогічних коледжах України, принесе невиправні наслідки. Правда, вони дещо віддалені в часі, отож і турбують сьогодні лише фахівців і, почасти, батьків.

Перейду до аналізу конкретних пропозицій. На сьогодні чи не кожний педагогічний інститут /університет/ України ще має у своєму складі дошкільний факультет або ж відділення, яке функціонує на базі педагогічного факультету. Однак цьогорічний /1997р./ набір абітурієнтів стрімко скорочено, що є цілком об'єктивним наслідком сучасного соціально-економічного розвитку в Україні. Несприятлива демографічна ситуація, що складається в державі, зменшення дітонародження внесли свої негативні корективи у перебіг справи; водночас, в Україні за останні роки намітилися тенденція щодо зростання запитів на дошкільні заклади спеціального призначення. Я маю на увазі не лише дитячі садки реабілітаційно-профілактичного типу. Сюди ж варто віднести заклади типу "дитячий садок-школа", заклади для обдарованих дітей задля успішного подальшого розвитку їх загальних та спеціальних здібностей, авторські освітньо-виховні комплекси тощо. Запити громадян на заклади таких типів щороку зростають, а от спеціальну підготовку спеціалістів до роботи у них в Україні налагоджено на вкрай незадовільному рівні.

Отож вперше і, що видається мені як найважливіше, на рівні адміністративно-територіального поділу, слід зробити кваліфіковану інвентаризацію дошкільних закладів, де виховуються діти з більш-менш задовільним станом здоров'я і нормальними темпами фізичного та нервово-психічного розвитку, медичних та культурно-освітніх

установ, які обліковують дітей з відхиленнями в розвитку /затримкою чи прискоренням/ та ін. Адже сьогодні особливу стурбованість викликають діти з відхиленнями у фізичному та нервово-психічному розвитку, кількість яких в Україні стрімко зростає і вже ні для кого не є таємницею, що саме вони приречені жити в родинях, часто усамітнено і лише з батьками. Такі діти об'єктивно стають бранцями соціальної, емоційної та сенсорної депривації, а їхня ізоляція від однолітків й реального світу дорослих лише поглиблює недуги, а почасти спричинює кризові явища, унеможлижуючи подальшу соціалізацію та реабілітацію.

Дошкільні відділення вузів України, які ще функціонують, могли б значною мірою переорієнтувати зміст кваліфікаційної підготовки й забезпечити для дитячих садків не лише "Вихователя дитячого садка" /сучасна кваліфікація за спеціальністю "Дошкільне виховання"/, а також вихователя, якого сьогодні чекають діти України з урахуванням розвитку їх індивідуально-типологічних особливостей, тобто вихователя-універсала, який уміє і хоче працювати задля наших дітей, як писали в свій час Ф. Фребель і С. Русова.

Очевидно, що чітке окреслення перспектив розвитку закладів дошкільного виховання лише на найближчі чотири-вісім років може видатися маломасштабною пропозицією, яка не виправдовує тих матеріальних затрат, які понесла держава на підготовку фахівців у системі вищої школи. Водночас мусимо визнати той факт, що вихователка дитячого садка, яка потребує додаткового залучення до роботи з дітьми за окремими розділами програми вчителів-предметників, також уже не задовільняє запити сучасної батьківської громади. Власне, значна частина "просто вихователів" і йдуть уже сьогодні на біржі працевлаштування, або за власні кошти і додатково затрачені роки продуктивної праці здобувають перекваліфікацію, вибирають право працювати з дітьми в дитячих реабілітаційних центрах, будинках дитячої творчості, спортивних комплексах тощо.

Виникає запитання: чи не рентабельніше державі одразу впорядкувати набір і підготовку фахівців, які за обмежений час навчання, без додаткових моральних і матеріальних витрат були б реально працевлаштованими? Впевнена, що коли на загальнодержавному рівні здійснити таку "реорганізацію" фахової підготовки спеціалістів дошкільного профілю, залишивши за регіонами право вносити корективи залежно від їх специфіки і потреб, ми уникнули б в Україні тих проблем, які сьогодні переслідують всю систему дошкільного виховання, зберегли б і висококваліфікованих спеціалістів у вищій школі і припинили бездушну руйнацію та розпродаж приміщень дитячих садків, залишивши дітям України їх майно.

За умови такого реформування важко, звичайно, уникнути скорочення фахівців, однак кількість годин для індивідуально-диференційованої роботи зі студентами вирівноважить розрахунки навчального

навантаження викладачів вузів, об'єктивно створивши умови для підвищення їх професійної компетентності, адже вони читатимуть принципово нові курси як для студентів, так і для слухачів післядипломної освіти, батьків тощо.

Для дотримання відповідності між соціальним замовленням на спеціалістів та якістю їх підготовки, необхідно, вважаю, вже сьогодні вжити таких заходів:

- набір абітурієнтів здійснювати чітко орієнтуючись на потреби спеціалістів того чи іншого профілю, що забезпечить їх реальне працевлаштування після навчання;
- організувати процес вузівської професійної підготовки як динамічний, мобільний, який підлягає швидкому переорієнтуванню адекватно до зміни ситуації в практиці дошкільного виховання;
- відійти від традиційної методики поточного навчання групи /курсу/ й перейти до індивідуально-диференційованої підготовки фахівців, що офіційно підтверджувати відповідним записом у дипломі після навчання;
- змістити акцент навчального процесу в бік актуалізації самостійної роботи кожного студента;
- почасти змінити роль і функції викладача в навчально-виховному процесі та створити умови для його діяльності в якості викладача-консультанта;
- посилити значення поточного, узагальнюючого та підсумкового контролю за успішністю студента і спиратися на їх результати в присвоєнні кваліфікації відповідного рівня професійної підготовки.

Індивідуально-диференційована робота зі студентами, профілювання їх підготовки врятує престиж професій вихователки маленьких дітей. Адже саме усвідомлення студентами безперспективності власного фаху, його моральне й матеріальне зубожіння, меншовартість порівняно з іншими педагогічними професіями нівелює особистісні та фахові якості, породжує байдужість до професійного самовдосконалення у майбутніх випускників.

Загалом ситуація, що складається в справі дошкільного виховання в Україні, згубно впливає не лише на фахову підготовку, а й на всю справу охорони й збереження дитинства наших дітей. Пропонуємо для обговорення концептуальні міркування щодо вдосконалення підготовки фахівців за спеціальністю "Дошкільне виховання" на найближчу перспективу на базі педагогічного факультету Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, що в м. Івано-Франківську.

Обґрунтування доцільності підготовки спеціалістів.

У Конституції України в статті 53 закріплено забезпечення державою доступності, безкоштовності й подальшого розвитку дошкільної освіти, її здійснення в державних і комунальних навчальних закладах. Отож доцільність подальшого вдосконалення системи професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю обумовлюється такими об'єктивними чинниками:

- стандартування дошкільної освіти в Україні; збільшення кількості дошкільних закладів різних типів;
- створення навчально-педагогічних та реабілітаційно-педагогічних центрів /комплексів/ типу "Дитячий садок-школа" для дітей з нормальним розвитком і для дітей з відхиленням в нервово-психічному й фізичному розвитку;
- зростання потреби у фахівцях дошкільного профілю з конкретно придатним рівнем кваліфікації в умовах входження України у світову /європейську/ спільноту;
- специфічність функціонування дошкільних закладів у нових соціально-економічних умовах, їх фінансування й утримання.

Професійне призначення й умови використання спеціалістів.

Децентралізація визначення змісту і напрямів професійної освіти, розробка викладачами університету навчальних планів, програм і підручників, перехід до інноваційного типу навчання з урахуванням професійно-кваліфікаційних запитів Західного регіону та України в цілому зумовлюють використання наших спеціалістів у освітніх закладах різного типу: педагогічні вузи, педагогічні училища /коледжі/, дошкільні заклади; навчально-педагогічні комплекси; служби соціального захисту населення.

Концептуально-методологічні засади спеціальності «дошкільне виховання».

Вузівське навчання й виховання студентів спрямоване на формування базових основ культури особистості майбутнього спеціаліста - моральної, розумової, фізичної, екологічної, естетичної, економічної та правової. Методологічні засади ґрунтуються на концептуальних положеннях Державної національної програми "Освіта", концепціях національного й дошкільного виховання, тому, водночас із навчально-виховною роботою, із задоволенням культурно-освітніх потреб і сприяння вільному вибору напрямку спеціалізації, має місце реалізація творчої суспільно-педагогічної ініціативи студентів та апробація нових варіантних освітніх наскрізних програм, підручників, методик, впровадження їх у практику професійної підготовки.

Перелік узагальнених напрямків підготовки спеціалістів.

Діапазон теоретичної діяльності факультету багатограний. Він охоплює професійну підготовку випускників педколеджів за скороченим терміном навчання, випускників з/о шкіл з денною і заочною формою навчання відповідно за 4 і 5 років. Такий підхід обумовлюється об'єктивним протиріччям між стандартизацією змісту професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю і потребами закладів різного типу у фахівцях, які в ідеалі потребують індивідуальної підготовки з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу. Це обумовлює диференціацію та інтеграцію основних напрямів підготовки фахівців на факультеті.

підтримання заочної форми навчання. А саме:

- оволодіння науковими знаннями і науково-обґрунтованими засобами практичної діяльності на рівні викладача спеціальних дисциплін у вузах, коледжах /педучилищах/, освітніх закладах іншого типу (дана кваліфікація присвоюється всім випускникам денної та заочної форми навчання);
- оволодіння науковими основами й технологією організації та здійснення навчально-виховного процесу в дошкільних закладах /комплексах/ різного типу; кваліфікація спеціаліста присвоюється всім випускникам денної та заочної форми навчання.

З обох напрямків практикується рекомендація відмінників на подальше навчання в аспірантурі. Це забезпечує вдосконалення творчого й професійного потенціалу випускників спеціальності "Дошкільне виховання" і цілком задовільняє соціальні запити Західного регіону України /Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку й Львівську області/.

Перспективи подальшої підготовки фахівців зі спеціальності "Дошкільне виховання".

В умовах реформування системи освіти факультет ставить якісно вищі вимоги до спеціалістів "Дошкільне виховання". Вони ґрунтуються на концептуальному підході про те, що у вищій школі складається на I-III курсах загальний, відносно стандартний фундамент професійної підготовки фахівця, а на IV /випускному/ курсі здійснюється його вузьке профілювання, забезпечення його відповідності вимогам конкретного місця працевлаштування. Це досягається наявністю тісних контактів вузу з відповідними освітньо-виховними закладами Західного регіону України і держави в цілому. Зокрема, це підготовка:

- викладачів педагогіки, психології й фахових методик для коледжів /педучилищ/;
- педагога-вихователя /реабілітатора/ для навчальних й реабілітаційних комплексів;
- спеціалістів дошкільного виховання;
- соціального педагога-працівника соціальних служб роботи з населенням;
- родинного вихователя-педагога.